

*До разової спеціалізованої вченої ради
по захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії
у Національному юридичному
університеті імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77,*

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Гаран Ольги Володимирівни на дисертацію
Горбунової Яніни Михайлівни на тему : « Адміністративно-правове
забезпечення протидії домашньому насильству», подану на здобуття
першого наукового ступеню – доктора філософії за спеціальністю 081
«Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Проблема протидії домашньому насильству займає значне місце серед сучасних соціальних проблем, враховуючи Національну стратегію у сфері прав людини і вона визнана серйозним глобальним викликом, який стає перед суспільством та державами, бо порушує основні права людини, підриває здоров'я та добробут людей, а також має негативний вплив на соціальний розвиток й економічне становище суспільства в цілому. На сьогодні це одна із глобальних проблем, для вирішення якої міжнародна спільнота докладає чимало зусиль. Кожна держава у різний спосіб шукає засоби протидії та запобігання домашньому насильству і має власний досвід боротьби із цим негативним явищем. Однак невирішених проблем у сфері протидії домашньому насильству залишається досить багато» .

Звісно, проблема домашнього насильства має безпосередні наслідки для жертв, які можуть страждати від фізичних, психологічних та емоційних травм. Це може призводити до загрози для життя та здоров'я, пошкодження самоповаги, соціальної ізоляції та економічної залежності постраждалих. Тому, протидія домашньому насильству стає пріоритетним завданням для багатьох держав, міжнародних організацій та громадських організацій. Запровадження відповідного законодавства, розробка стратегій та програм

попередження й реагування на цей вид насильства, надання підтримки та захисту жертвам, а також освіта та інформування громадськості щодо проблеми у зазначеній сфері – це лише деякі з напрямків протидії домашньому насильству. Наприклад, « протягом 2022 року до Нацсоцслужби щодо вчинення домашнього насильства звернулось 251 829 осіб, отримали допомогу 36 077 осіб» .

Проте, незважаючи на активні зусилля, проблема домашнього насильства залишається актуальною і потребує подальшої уваги та зростання усвідомлення щодо її наслідків.

У сучасних реаліях, недостатню увагу приділено до певних груп, які можуть бути особливо уразливими перед домашнім насильством. Наприклад, діти, літні люди, особи з інвалідністю, члени ЛГБТ+ спільноти - усі вони можуть потрапити в групи з підвищеним ризиком жертв домашнього насильства. Крім того, важливо враховувати виклики, пов'язанні з гендерною нерівністю та стереотипами, які можуть сприяти насильству в сімейних відносинах. Впровадження просвітницьких кампаній, навчальних програм та соціальних ініціатив спрямованих на зміну уявлень про роль гендеру у відносинах та насильство, що може стати одним із ефективних інструментів у цій боротьбі.

Отже, проблема протидії домашньому насильству є актуальною в сучасному світі і вимагає подальшого дослідження, усвідомлення та впровадження ефективних стратегій, спрямованих на попередження, виявлення та реагування на такі випадки. Необхідно також враховувати глобальний характер проблеми домашнього насильства та співпрацю між країнами для обміну кращими практиками, нормами та протоколами. Міжнародна спільнота, організації громадянського суспільства та держави намагаються працювати разом, щоб змінити світову динаміку домашнього насильства і забезпечити захист усіх людей від цього серйозного порушення прав людини.

Ураховуючи наведене, актуальність та своєчасність дослідження теми адміністративно-правового забезпечення протидії домашньому насильству є беззаперечними, а здійснений науковий пошук Я.М. Горбунової заслуговує на підтримку та схвалення.

Наукова та практична цінність роботи отримує прояв у розробці на її сторінках змін та доповнень до діючого, навіть нещодавно прийнятого, законодавства, що свідчить про захоплення здобувачки тематикою свого дисертаційного дослідження та відслідковування нею найновіших змін у правовому регулюванні та практиці адміністративно-правового забезпечення протидії домашньому насильству. Ґрунтування дисертації на чисельній джерельній базі з вдалим застосуванням системи належних методів і способів наукового пізнання, дозволило отримати нові наукові результати, спрямовані на удосконалення та сприяння формуванню концептуальних засад адміністративно-правового забезпечення протидії домашньому насильству з урахуванням європейських стандартів. В її дисертації чітко окреслені перспективні напрямки вдосконалення законодавства України про протидію домашньому насильству, а також про адміністративну відповідальність за домашнє насильств, шляхи підвищення ефективності заходів адміністративно-правової протидії домашньому насильству, перспективи імплементації кращого світового досвіду в зазначеній сфері.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Я.М. Горбунової характеризується системним підходом до предмету дослідження. Визначення авторкою об'єкта, предмета, мети і наукових завдань дисертаційного дослідження є чітким та зрозумілим. Мета роботи досягнута, завдання виконані. Вироблені дисертанткою висновки та сформульовані пропозиції є переконливими, базованими на ґрунтовному вивченні особливостей застосування інструментів адміністративно-правового забезпечення протидії домашньому насильству Я.М. Горбунової.

Аргументованість сформульованих дисертанткою положень підтверджується також значним доктринальним, емпіричним та нормативним базисом її дисертаційного дослідження (список використаних джерел налічує 232 найменувань). Критичний та аналітичний підхід авторки до розробок українських та зарубіжних науковців, дозволив виробити власне бачення досліджуваної проблематики, розробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення теоретичних підходів до оновлення правової бази та оптимізації організаційних зусиль у сфері реалізації заходів протидії домашньому насильству з урахуванням стандартів ЄС.

Приємно відмити той факт, що значна частина використаних джерел датується останніми роками. Це свідчить про нагальність розглянутих в роботі питань, так і про старання дисертантки бути в руслі сучасних наукових тенденцій. З іншого боку, велика увага в роботі приділяється європейським стандартам протидії домашньому насильству та напрямкам державної політики щодо їх впровадження в Україні. Безумовно, такий підхід вартий схвалення і всебічної підтримки

Забезпеченню відповідного ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, сприяло також формування дисертанткою необхідного методологічного базису роботи, у якому вдало поєднані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями дає підстави для висновку про відсутність у роботі та публікаціях положень, що можуть свідчити про порушення академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою самостійно, усі сформульовані у ньому положення і висновки обґрунтовано та доведено на основі її особистих досліджень.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. На особливу увагу заслуговує **наукова новизна** одержаних результатів. Вважаю, що дисертація Яніни

Михайлівни стане помітним внеском у розвиток доктринального уявлення про інструменти адміністративно-правового забезпечення протидії домашньому насильству, так як є однією з перших в адміністративно-правовій науці України, в якій проведено комплексний аналіз адміністративно-правового забезпечення заходів протидії домашньому насильству та розгляд цієї проблеми через призму гарантування основних прав людини, враховуючи євроінтеграційні зміни та новелі національного законодавства. Результати дослідження дозволяють визначити ефективність і актуальність правових механізмів, спрямованих на забезпечення безпеки та захисту прав осіб, що стикаються з домашнім насильством.

Розроблені авторкою наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації та винесені на захист, відповідають вимогам наукової новизни, є оригінальними авторськими розробками та свідчать про наукову зрілість здобувачки і набуття нею необхідних компетентностей.

Зокрема, дисертанткою уперше обґрунтовано позицію щодо законодавчого закріплення неможливості закриття провадження у справах про домашнє насильство за малозначністю у випадках, якщо постраждалою особою є дитина; доведено, що при розгляді справ про винесення термінового заборонного припису мають застосовуватися принципи належного адміністрування, зокрема, провадження із винесення термінового заборонного припису має здійснюватися з урахуванням вимог Закону України «Про адміністративну процедуру» тощо.

З позитивного боку варто відмітити авторську позицію стосовно виокремлення ознак термінового заборонного припису, що дозволяє визначити його як різновид адміністративного акту. Авторка зазначає, що «Терміновий заборонний припис за своєю сутністю є адміністративним актом несприятливого для особи характеру, а отже потребує: *по-перше*, обов'язкового мотивування, що забезпечує його обґрунтованість, яка є елементом концепції належного (доброго) адміністрування. Обґрунтування повинно бути здійснено в такий спосіб, щоб особа мала можливість

правильно його зрозуміти, в тому числі для реалізації права на оскарження адміністративного акта; *по-друге*, зазначення порядку, способів і строків його оскарження, що забезпечує принцип гарантування ефективних засобів правового захисту». Дана позиція авторки дозволяє розширити коло прав постраждалої особи. Так як особа може бути залучена за її клопотанням до розгляду справи в якості заінтересованої особи. При цьому вона матиме права учасника провадження, закріплені в Законі України «Про адміністративну процедуру», з урахуванням особливостей, встановлених у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Коло цих прав ширше, ніж це нині передбачено Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що збільшує можливості постраждалої особи в адміністративному провадженні щодо захисту її прав.

Значний інтерес становить розкриття особливостей поширення дії норм Закону України «Про адміністративну процедуру» на сферу протидії домашньому насильству, що створює додаткове підґрунтя для законодавчого забезпечення права на оскарження рішення про винесення термінового заборонного припису як для кривдника (який є адресатом адміністративного акта), так і для постраждалої особи. Натомість, закріплення лише судового порядку оскарження термінового заборонного припису протирічить принципу гарантування ефективних засобів правового захисту, який вимагає від адміністративного органу, що вирішує справу, забезпечити можливість адміністративного оскарження. Вже багато років в постіль проблеми оскарження термінового заборонного припису є предметом широкого наукового обговорення, особливо це стосується питань суб'єктів протидії домашньому насильству, характеристиці заходів протидії, а також притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Проте, євроінтеграційний рух України спричинив необхідність впровадження нових стандартів протидії домашньому насильству, які не були досліджені в юридичній науці. На мій погляд, ідеї, викладені на сторінках дисертації Я.М. Горбунової, не просто поглиблюють

триваючу наукову дискусію, але й суттєво наближають вирішення охоплених нею питань.

Сформульовані в роботі положення мають авторський характер та репрезентують індивідуальне бачення проблематики використання ефективних інструментів адміністративно-правового забезпечення протидії домашньому насильству. На мій погляд, вони можуть слугувати плідним підґрунтям для подальших досліджень, присвячених адміністративно-правовому забезпеченню протидії домашньому насильству.

Необхідно схвально оцінити здійснену авторкою систематизацію європейських стандартів протидії домашньому насильству в окресленій сфері з відзначенням напрямків державної політики щодо їх впровадження в Україні. Дисертантка справедливо відзначає, що впровадження європейських стандартів належного (доброго) адміністрування у діяльність щодо протидії домашньому насильству гарантує як кривднику, так і постраждалій особі права процедурного характеру в провадженні щодо винесення термінового заборонного припису, а також приводить правове регулювання діяльності уповноважених підрозділів Національної поліції у відповідності до принципів, визнаних в європейській спільності зразками регламентації відносин публічної адміністрації з особою.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертаційному дослідженні, викладено у 4 наукових статтях, які розміщено у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», і 6 доповідях на наукових і науково-практичних конференціях, що свідчить про **повноту викладення матеріалу дослідження в друківаних працях.**

Висновки і рекомендації дисертації мають **високий рівень достовірності.** Про це свідчать позитивні відгуки авторитетних вчених-правників; успішна апробація на кафедральних заходах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Справляє приємне враження й обсяг використаного емпіричного матеріалу.

Оцінка змісту дисертації та анотації. Робота має класичну для дисертаційних досліджень структуру, розроблений план є логічним, що дозволило послідовно репрезентувати результати проведеного наукового пошуку, досягнути визначеної мети та виконати обумовлені нею завдання. Стиль викладення відповідає прийнятому у науковій літературі та забезпечує легкість і доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, двох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 187 сторінок, з яких 157 сторінок – основного тексту. Таким чином, вимоги МОН України до такого виду наукових праць виконано.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, окреслено мету і задачі дослідження, його методологічний, теоретичний та емпіричний базис, розкрито сутність і стан розробки обраної проблематики, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації та опублікування, особистого внеску здобувачки.

У Розділі 1 «*Теоретико-правові основи протидії домашньому насильству*», що охоплює чотири підрозділи, відповідно до класичного для дисертаційних робіт підходу, розкриваються базові загальнотеоретичні аспекти досліджуваної проблематики, зокрема, стан наукового дослідження проблематики протидії домашньому насильству, детермінанти і сутність домашнього насильства, поняття та складові адміністративно-правового регулювання протидії насильству. При цьому, огляд стандартів ЄС в окресленій сфері та напрямки імплементації їх в національний правовий простір дисертанткою виділено у окремий підрозділ, що дозволяє більш поглибленому вивченню цього питання. Тобто, науковий аналіз зосереджено на розгляді заходів, які вживаються у контексті забезпечення основних прав людини, враховуючи не лише внутрішні трансформації національного законодавства, але й вплив євроінтеграційних процесів. Також, це

дослідження визначає ключові аспекти ефективності сучасних правових механізмів, спрямованих на протидію домашньому насильству, та надає глибокий інсайт щодо їхнього впливу на захист осіб, які опиняються в уразливому становищі. Зіставлення результатів дослідження із застосуванням інноваційних підходів підкреслює важливість постійного вдосконалення правового простору з метою забезпечення ефективної протидії цьому негативному явищу в сучасному суспільстві.

Проблематика домашнього насильства актуальна як для України, так і для інших країн світу, будь-то демократичні держави або ж тоталітарні режими.

Питання правового регулювання протидії домашньому насильству стало предметом юридичного аналізу та наукових дискусій багатьох вчених.

Підкреслено, переважна більшість наукових розвідок спрямована на дослідження кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. У той же час, аспекти адміністративно-правового характеру стали предметом досліджень науковців, особливо це стосується питань суб'єктів протидії домашньому насильству, характеристиці заходів протидії, а також притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Проте, євроінтеграційний рух України спричинив необхідність впровадження нових стандартів протидії домашньому насильству, які не були досліджені в юридичній науці.

Зроблено висновок, що домашньому насильству властиві такі ознаки: по-перше, протиправність, адже закон закріплює заборони вчиняти насильницькі діяння стосовно осіб і відповідальність за них; по-друге, наявність умислу на протиправні дії, при чому форма умислу не впливає на кваліфікацію діяння як домашнього насильства; по-третє, посягання на права та свободи особи; по-четверте, воно завдає або може завдати шкоду постраждалій особі; при чому шкода може бути психологічного, фізичного та іншого характеру; по-п'яте, зв'язаність кривдника та постраждалої особи специфічними відносинами – вони або є членами сім'ї чи родичами, які

спільно проживають, або ж є колишнім подружжям, або іншими особами, яких пов'язує спільне проживання; по-шосте, може проявлятися як через дії, так і через бездіяльність; але крім цього, домашнім насильством є погрози вчинення фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства; по-шосте, кривдник, вчиняючи насильство, домінує над постраждалою особою або контролює її. Натомість ознака повторюваності (циклічності) не в будь-якому разі є обов'язковою для кваліфікації домашнього насильства як адміністративного правопорушення.

Розділ 2 «Загальна характеристика адміністративно-правової протидії домашньому насильству» об'єднує чотири підрозділи, та присвячений розгляду окремих компонентів адміністративної протидії домашньому насильству.

У межах дослідження здійснення систематизація суб'єктів протидії домашньому насильству і виокремлено на такі види: 1) суб'єкти, наділені владними повноваженнями, до яких належать органи виконавчої влади та місцевого самоврядування (публічна адміністрація), а також суд; віднесення суду до таких суб'єктів є доволі умовним, адже призначенням судової влади є виключно здійснення правосуддя; 2) суб'єкти, на яких покладено завдання протидії домашньому насильству, але владними повноваженнями вони не наділені; 3) приватні особи, які вступають у правові відносини щодо протидії домашньому насильству з власної волі.

Обґрунтовано, що право на захист від домашнього насильства за своєю сутністю є суб'єктивним публічним правом. Володілець цього права не наділений владою самостійно себе захистити, а отже обов'язок забезпечити особі право на захист від домашнього насильства покладений на суб'єктів, які уповноважені вчиняти дії та приймати рішення щодо протидії домашньому насильству. Забезпечення права особи на захист від домашнього насильства зводиться до застосування заходів протидії домашньому насильству уповноваженими на то суб'єктами.

Виокремлено основні заходи адміністративно-правової протидії домашньому насильству: взяття особи на профілактичний облік; винесення тимчасового заборонного припису; притягнення особи до адміністративної відповідальності за домашнє насильство; направлення особи на програму для кривдників, надання постраждалій особі допомоги та захисту, і розкрито їх сутність в сучасних умовах.

Зроблено висновок, що розвиток відносин, пов'язаних із адміністративно-правової протидією домашньому насильству вдосконалюються під впливом сучасних викликів та чинників, а мультіцентричність на трансформацію цих відносин підтверджує, що вони відкриті для осучаснення, під впливом прогресивних інструментаріїв.

У висновках сформульовано найбільш суттєві, на думку дисертантки, результати та положення дослідження.

Таким чином, аналіз змісту дисертації свідчить про її самостійний, комплексний, завершений, монографічний характер, спрямованість на вирішення вагомих для сучасного правового регулювання та правозастосування завдань, формування та пошуку ефективних заходів адміністративно-правової протидії домашньому насильству.

Анотація відповідає встановленим вимогам, є інформативною та містить необхідні елементи.

Зауваження й дискусійні положення. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Я.М. Горбунової, надаючи схвальну оцінку розробленим у ньому теоретичним та прикладним висновкам, необхідно відзначити, що в ньому наявні окремі положення, які потребують більш глибокого наукового опрацювання, додаткової аргументації або уточнення позиції здобувачки. До таких дискусійних положень належать наступні:

1. Підрозділ 1.2. дисертації присвячений проблематиці детермінант домашнього насильства. Авторка ґрунтовно проаналізувала причини правового характеру, віднісши до них недоліки як законодавчого, так і правозастосовного порядку, організаційно-управлінські детермінанти, що

обумовлені відсутністю або недосконалістю належного інструментарію в адміністративному законодавстві та прогалинами у правозастосуванні, соціальні аспекти, передусім пов'язані з пандемією коронавірусної хвороби, військово-політичні причини домашнього насильства, які передусім пояснюють вплив війни на рівень і характер насильства в родинах. У той же час поза увагою дисертантки залишилися інші чинники, які можна вважати детермінантами домашнього насильства. Найбільш значимі, на наш погляд, – економічні, культурні, психоемоційні, а також гендерні стереотипи.

2. У підрозділі 2.1. дисертантка, аналізуючи проблематику суб'єктів протидії домашньому насильству, поділила їх на групи, серед яких виокремила приватних осіб, стверджуючи, що вони за власною волею можуть вчиняти дії, спрямовані на протидію домашньому насильству. В цілому погоджуючись із такою позицією, адже і Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» відносить фізичних і юридичних осіб до суб'єктів, які протидіють домашньому насильству, відмітимо, що авторці не в повній мірі вдалося розкрити питання їх місця в механізмі протидії та ролі у припиненні домашнього насильства, наданні допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодуванні їй завданої шкоди, належному розслідуванні випадків домашнього насильства, притягненні до відповідальності кривдників та зміні їхньої поведінки.

3. Законодавець встановив і регламентував застосування заходів як запобігання, так і протидії домашньому насильству. Такий поділ обумовлений наявністю відмінних підходів до вчинення уповноваженими суб'єктами дій, спрямованих на досягнення відповідної мети. Дисертанткою обрано за мету дослідження отримання наукових висновків стосовно особливостей застосування заходів саме протидії домашньому насильству щодо кривдників. Натомість у тексті дисертації авторка не навела ґрунтовну аргументацію відмінності протидії від запобігання. Порівняльно-правовий аналіз змістовного наповнення цих правових категорій дозволив би чітко визначити правову природу протидії домашньому насильству, що стало б

підґрунтям для висновків стосовно віднесення тих чи інших заходів до таких, що спрямовані на протидію насильству.

4. Авторка доволі всебічно та ґрунтовно дослідила питання адміністративної відповідальності за домашнє насильство, сформувала пропозиції щодо вдосконалення положень Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині забезпечення прав неповнолітніх осіб, які постраждали від протиправної поведінки кривдників, встановлення строків адміністративного затримання за домашнє насильство та деяких інших. Разом з тим серед основних наукових висновків дисертантки - необхідність криміналізації домашнього насильства, що відповідає положенням Стамбульської конвенції. А отже, не є зрозумілою остаточна позиція дисертантки стосовно виду юридичної відповідальності за домашнє насильство. Це питання потребує додаткового пояснення на захисті дисертаційного дослідження.

При цьому, зазначені зауваження та пропозиції жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Я. М. Горбунової і не знижують її високий науковий рівень та практичне значення, а свідчать, переважно, про комплексний характер порушеної проблематики, її складність, актуальність та динамічність. Вони мають на меті лише акцентувати увагу авторки на її окремих дискусійних моментах

Висновок про дисертаційне дослідження

Дисертаційне дослідження Я.М. Горбунової «Адміністративно-правове забезпечення протидії домашньому насильству», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Авторка дисертаційного дослідження, Я.М. Горбунова, набула теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволоділа методологією наукової діяльності, а також здійснила власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (пункт 22, абзац 2 пункту 27 зазначеного Порядку).

У підсумку слід зазначити, що за результатами публічного захисту здобувачка наукового ступеня, Горбунова Яніна Михайлівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професорка кафедри адміністративного
та господарського права
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова,
докторка юридичних наук,
професорка

Ольга ГАРАН



Підпис громад.	<i>Ольга Гаран</i>
посада	<i>професорки</i>
ЗАВІРЯЮ:	
Проректор ОНУ імені І. І. Мечникова	
<i>[Signature]</i> Запорожченко О. В.	